

Fond za humanitarno pravo

MODEL STRATEGIJE ZA PROCESUIRANJE RATNIH ZLOČINA IZVRŠENIH TOKOM I U VEZI SA ORUŽANIM SUKOBIMA U BIVŠOJ JUGOSLAVIJI

Period: 2015-2025.

ISBN 978-86-7932-067-4

Projekat sufinansiraju Evropska unija i Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID)

Fond za humanitarno pravo

MODEL STRATEGIJE ZA PROCESUIRANJE RATNIH ZLOČINA IZVRŠENIH TOKOM I U VEZI SA ORUŽANIM SUKOBIMA U BIVŠOJ JUGOSLAVIJI

Period: 2015-2025.

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

Sadržaj

Skraćenice	5
Predgovor	7
Uvod	9
1. Povećanje efikasnosti u procesuiranju ratnih zločina.....	10
1.1. Strategija TRZ za postupanje u predmetima ratnih zločina.....	12
1.2. Jačanje kapaciteta TRZ i SORZ.....	14
1.3. Saradnja sa tužilaštvima u regionu, MKSJ i drugim institucijama.....	16
2. Jačanje kapaciteta Odeljenja za ratne zločine pri Višem sudu i Apelacionom sudu u Beogradu.....	19
3. Zaštita svedoka i žrtava.....	20
3.1. Procesna zaštita.....	21
3.2. Mere vanprocesne zaštite svedoka.....	22
4. Podrška žrtvama i svedocima.....	24
5. Odbrana optuženih.....	27
6. Predstavljanje suđenja za ratne zločine u javnosti.....	29
7. Primena Strategije i Nadzor.....	31
7.1. Način rada i podrška radu Nadzornog tela.....	31
Prilog I	33
Prilog II	36

Skraćenice

BiH – Bosna i Hercegovina

DVT – Državno veće tužilaca

EU – Evropska unija

FHP – Fond za humanitarno pravo

MKSJ – Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju

Odeljenje Apelacionog suda – Odeljenje za ratne zločine Apelacionog suda u Beogradu

Odeljenje Višeg suda – Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu

Služba – Služba za pomoć i podršku žrtvama i svedocima pri Odeljenju za ratne zločine Višeg suda u Beogradu

SORZ – Služba za otkrivanje ratnih zločina Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije

Strategija procesuiranja ratnih zločina – Strategija za procesuiranje ratnih zločina izvršenih tokom i u vezi sa oružanim sukobima u bivšoj Jugoslaviji

Strategija TRZ – Strategija TRZ za postupanje u predmetima ratnih zločina

TRZ – Tužilaštvo za ratne zločine

Tužilac – Tužilac za ratne zločine

VSS – Vrhovni savet sudstva

Zakon o procesuiranju ratnih zločina – Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku protiv učinilaca ratnih zločina

ZKP – Zakonik o krivičnom postupku

Predgovor

Cilj Modela Strategije za procesuiranje ratnih zločina izvršenih tokom i u vezi sa oružanim sukobima u bivšoj Jugoslaviji (Model Strategije) je da podstakne nadležne institucije da usvoje zvaničnu državnu strategiju za procesuiranje ratnih zločina počinjenih u sukobima tokom 1990-ih godina na teritoriji bivše Jugoslavije, kao i da obezbedi sveobuhvatan, informativan i objektivian prilog izradi te Strategije.¹

Model Strategije se zasniva na istraživanju Fonda za humanitarno pravo (FHP), objavljenim pod nazivom *Deset godina procesuiranja ratnih zločina u Srbiji - Konture pravde (Analiza procesuiranja ratnih zločina 2004-2013)*, kao i na zaključcima pet konsultativnih sesija sa najvažnijim akterima procesuiranja ratnih zločina u Srbiji. Analize političkog i medijskog diskursa o suđenjima za ratne zločine koje je FHP objavio u novembru 2014. godine takođe predstavljaju činjeničnu i analitičku osnovu Modela Strategije.²

FHP prati i pruža podršku suđenjima za ratne zločine još od prvih postupaka koji su vođeni u Republici Srbiji 2002. godine. FHP je jedina organizacija koja u kontinuitetu prati i analizira suđenja za ratne zločine u Srbiji, i o tome obaveštava domaću i međunarodnu javnost. U predmetima ratnih zločina preko punomoćnika zastupa žrtve (oštećene), TRZ-u podnosi krivične prijave protiv osumnjičenih i ustupa dokumentaciju o počinjenim ratnim zločinima. Takođe, FHP identifikuje i ohrabruje svedoke i žrtve da svedoče u predmetima ratnih zločina i time doprinesu uspostavljanju pravde za zločine iz prošlosti.

Polazeći od višegodišnjeg uvida u procesuiranje ratnih zločina u Srbiji, FHP je 2013. godine započeo proces izrade Modela Strategije. Tokom 2013. i 2014. godine FHP je sproveo istraživanje o najznačajnijim aspektima i problemima rada institucija specijalizovanih za izvođenje osumnjičenih za ratne zločine pred lice pravde u prvih deset godina njihovog postojanja. Na

---

1 Termin „ratni zločini“ obuhvata dela iz Glave 16 (Krivična dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava) Krivičnog zakona Savezne Republike Jugoslavije („Službeni list SFRJ“ br. 44/76, 36/77, 56/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 45/90 i „Službeni list SRJ“ br. 35/92, 37/93 i 24/94), odnosno dela iz nadležnosti Tužilaštva za ratne zločine u skladu sa Zakonom o organizaciji i nadležnosti organa u postupku za ratne zločine („Službeni glasnik Republike Srbije“ br. 67/2003, 135/2004, 61/2005, 101/2007. i 104/2009).

2 *Politički diskursi o domaćim suđenjima za ratne zločine u Srbiji, 2003-2013. i Medijski diskursi o suđenjima za ratne zločine u Srbiji, 2003-2013.*

osnovu istraživanja, u septembru 2014. godine je objavljena *Analiza procesuiranja ratnih zločina 2004-2013*. (Analiza). Istraživanje je zasnovano na intervjuima sa predstavnicima TRZ, sadašnjim i bivšim sudijama specijalizovanih veća za ratne zločine, predstavnicima Ministarstva unutrašnjih poslova, braniocima, predstavnicima nevladinih organizacija, žrtvama, bivšim svedocima iz Programa zaštite učesnika u krivičnom postupku, pravnim ekspertima, kao i na analizi presuda i drugih dokumenata donetih u vezi sa postupcima procesuiranja ratnih zločina u zemlji i regionu. Tokom istraživanja, sagovornici FHP-a bili su saglasni da bi usvajanje državne strategije za procesuiranje ratnih zločina bio snažan podsticaj ovom važnom društvenom procesu i instrument rešavanja brojnih problema u ovoj oblasti. U Analizi je formulisano i 75 preporuka državnim organima Republike Srbije i međunarodnim akterima u cilju poboljšanja različitih segmenata procesuiranja ratnih zločina u Srbiji, odnosno usklađivanja sa međunarodnim standardima u pojedinim oblastima.

FHP je nakon objavljivanja Analize organizovao pet konsultativnih sastanaka sa predstavnicima institucija Srbije i drugih aktera koji su uzeli učešće u izradi Analize.³ Tokom konsultativnih sastanaka, predstavnici institucija i eksperti pomogli su u daljem artikulisanju preporuka za unapređenje određenih aspekata procesuiranja ratnih zločina u Srbiji. Zaključci i preporuke sa ovih sesija utkane su u Model Strategije.

Modelom Strategije definišu se aktivnosti, njihovi nosioci i potrebni resursi za ispunjenje ciljeva usmerenih na otklanjanje problema u procesuiranju ratnih zločina i značajno intenziviranje rada na ovim predmetima u narednih 10 godina. Model Strategije odnosi se na period od 2015-2025. godine, jer je reč o ključnom periodu za izvođenje odgovornih pojedinaca pred lice pravde. Nakon toga, zbog protoka vremena i životnog veka svedoka, počinilaca i preživelih, očekuje se da će intenzitet sudskih postupaka biti smanjen, ali ne i prekinut. U tom smislu, Model Strategije predstavlja dragocen putokaz i za rad institucija nakon 2025. godine.

Suđenja za ratne zločine preduslov su demokratizacije društva, afirmacije kulture ljudskih prava i vladavine prava, kao i pomirenja među narodima u regionu. Nakon okončanja rada Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), domaće pravosudne institucije predstavljaju jedini mehanizam uspostavljanja krivične pravde za nedela počinjena tokom 1990-ih. Osim toga, utvrđivanje individualne krivične odgovornosti za ratne zločine na teritoriji bivše Jugoslavije deo je formalnih uslova za pristupanje Srbije Evropskoj uniji, u okviru pregovaračkog Poglavlja 23 (Vladavina prava).

FHP veruje da je usvajanje i primena Strategije ključna garancija posvećenosti državnih organa ovom važnom društvenom procesu, odnosno ispunjenju pravne i civilizacijske obaveze Republike Srbije prema žrtvama zločina počinjenih tokom 1990-ih godina prošlog veka.

FHP poziva Ministarstvo pravde Republike Srbije da uspostavi radnu grupu za razmatranje Modela Strategije i time započne proces izrade državne strategije za procesuiranje ratnih zločina u Srbiji za period 2015-2025. godine, kao i pratećeg akcionog plana, koje će predložiti Vladi Republike Srbije na usvajanje.

---

3 Spisak učesnika konsultativnih sesija u Prilogu 1.

Politička kriza i raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije imali su za posledicu pet međunarodnih i unutrašnjih oružanih sukoba – u Sloveniji (jun-jul 1991), Hrvatskoj (1991-95), Bosni i Hercegovini (1992-95), Kosovu (1998-99) i Makedoniji (februar-avgust 2001). Sukobi su obeleženi teškim, sistematskim i masovnim kršenjima međunarodnog humanitarnog prava. U sukobima je život izgubilo više od 130.000 osoba, među kojima je većina civila. Za više od 11.000 osoba se još uvek traga. Desetine hiljada ljudi su bili zatvoreni u logorima i sabirnim centrima, gde su preživeli torturu, seksualno nasilje, nečovečno postupanje i druge vidove nasilja i poniženja. Oko 4.5 miliona osoba je prisilno napustilo svoje domove. Sukobe su obeležila velika razaranja i pljačka privatne i društvene imovine, privrednih dobara, kulturnih i religijskih objekata i dr.

Stav Vlade Republike Srbije je da svaki ratni zločin mora biti istražen i kažnjen u skladu sa domaćim i važećim međunarodnim pravilima, bez obzira na nacionalnu ili versku pripadnost ili neko drugo lično svojstvo žrtve ili počinioca. Svi osumnjičeni za činjenje ratnih zločina - bilo kao neposredni počinioci, naredbodavci, ili osobe koje za te zločine odgovaraju na osnovu komandne odgovornosti - moraju biti izvedeni pred lice pravde, u skladu sa domaćim zakonom i međunarodnim pravom.

Utvrđivanje individualne krivične odgovornosti za ratne zločine počinjene tokom 1990-ih godina neophodan je preduslov vladavine zakona i jačanja kredibiliteta institucija, a posebno pravosudnih organa Republike Srbije. U svetlu čvrstog opredeljenja Republike Srbije da postane članica Evropske unije (EU), procesuiranje pojedinaca odgovornih za najteža kršenja ljudskih prava predstavlja snažan izraz afirmacije osnovnih principa na kojima EU počiva – principa vladavine prava i principa poštovanja ljudskih prava i sloboda. Procesuiranje ratnih zločina predstavlja i najvažniji korak ka izgradnji dobrosusedskih odnosa, pomirenja među narodima i dugoročnog mira u regionu bivše Jugoslavije.

Nakon usvajanja Rezolucije 1503 u Savetu Bezbednosti UN 2003. godine, kojom je najavljen kraj mandata Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ), a države naslednice bivše Jugoslavije pozvane da ojačaju domaće kapacitete za procesuiranje ratnih zločina, Republika Srbija je donela Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine (Zakon o procesuiranju ratnih zločina), kojim su uspostavljene specijalizovane institucije za procesuiranje ratnih zločina – Tužilaštvo za ratne zločine (TRZ), specijalizovana sudska veća, policijske jedinice za istrage i zaštitu svedoka, kao i služba za podršku svedocima i žrtvama. Doneti su i drugi zakoni i podzakonski akti, a zaključeni su i bilateralni sporazumi kojima su

stvorenih važnih uslova za procesuiranje ratnih zločina.⁴ Za 11 godina postojanja specijalizovanih institucija, pravosnažno je osuđeno 46 osoba za zločine počinjene u Hrvatskoj, BiH i na Kosovu. Ukupno je optuženo 156 osoba u 50 predmeta.

Sa druge strane, TRZ u radu ima veliki broj nerešenih predmeta – preko 800. Ovako veliki broj nerešenih predmeta posledica je objektivno velikog broja počinjenih zločina i osumnjičenih, ali i značajnih problema u radu institucija uključenih u procesuiranje ratnih zločina. Ti problemi se tiču nedovoljnih kapaciteta institucija, nedorečenog normativnog okvira i odsustva političke podrške procesuiranju ratnih zločina.

Imajući u vidu razmere zločina u bivšoj Jugoslaviji, veliki broj nekažnjenih zločina, moralnu i pravnu obavezu prema žrtvama i preživelim zločina, ali i društvu u celini, procesuiranje ratnih zločina predstavlja zadatak i opredeljenje institucija Republike Srbije još najmanje dve decenije, odnosno sve dok se ne iscrpu sve objektivne mogućnosti za izvođenje odgovornih pred lice pravde.

Cilj Strategije za procesuiranje ratnih zločina izvršenih tokom i u vezi sa oružanim sukobima u bivšoj Jugoslaviji (Strategija procesuiranja ratnih zločina) je značajno suzbijanje nekažnjivosti za ratne zločine počinjene tokom 1990-ih putem otklanjanja postojećih nedostataka u normativnom i institucionalnom okviru, kao i obezbeđivanje neophodnih uslova za intenziviranje procesuiranja ratnih zločina.

Osnovna pretpostavka efikasnog sprovođenja Strategije je postojanje javne političke podrške njenom sprovođenju i saradnja svih relevantnih institucija sa organima koji neposredno učestvuju u procesuiranju ratnih zločina. S tim u vezi, sve institucije će tokom primene ove Strategije pokazati jasnu podršku i posvećenost saradnji sa svim nosiocima aktivnosti predviđenih njome.

10

1. Povećanje efikasnosti u procesuiranju ratnih zločina

Efikasnost institucija za procesuiranje ratnih zločina u Srbiji može se ceniti prema brojnim kvantitativnim i kvalitativnim kriterijumima, kao i na osnovu uporedne analize sa institucijama iste nadležnosti u regionu bivše Jugoslavije sa sličnim brojem predmeta u radu.

Zaključno sa martom 2015. godine, TRZ je podiglo ukupno 50 optužnica protiv 156 osoba. Odeljenja Višeg i Apelacionog suda u Beogradu, nadležna za prvostepene, odnosno drugostepene i trećestepene postupke u predmetima ratnih zločina, do sada su pravosnažno osudila 46 osoba a 26 je pravosnažno oslobođeno. Postupci protiv 66 osoba još uvek su u toku.

Analiza broja i karakteristika podignutih optužnica kazuju da je u Srbiji u poslednjim godinama došlo do pada intenziteta procesuiranja u predmetima ratnih zločina. Dominiraju optužnice u vezi sa događajima u kojima je stradao manji broj žrtava sa malim brojem počinilaca, odnosno optužnice protiv počinilaca koji su se nalazili na nižim nivoima političke, vojne i policijske hijerarhije. Često su odluke TRZ da podigne optužnicu u nekim predmetima ukazivale na

---

4 Spisak svih zakona i drugih relevantnih akata videti u Prilogu 2.

odsustvo jasnih merila po kojima se predmeti izdvajaju iz grupe nerešenih predmeta koji se nalaze u predistražnoj fazi i potom pokreće istraga. Pojedine optužnice su, po sudu stručne javnosti, predstavljale neracionalno trošenje resursa, imajući u vidu brojne druge predmete sa ozbiljnom dokaznom građom prikupljenom od strane MKSJ, u pogledu kojih TRZ još nije pokrenulo istragu.

U poređenju sa tužilaštvima iste nadležnosti u regionu, pre svega u BiH i Hrvatskoj, pokazatelji rada TRZ su vidno skromniji. Zbog malog broja predmeta u radu sudskih veća u periodu od 2011-2014. godine, njihovi kapaciteti ostaju neiskorišteni, tako da se sudije ovih veća angažuju i u predmetima organizovanog kriminala. Rezultati rada TRZ ne zadovoljavaju ni očekivanja zainteresovane javnosti, pre svega preživelih i porodica žrtava ratnih zločina.

Što se tiče predmeta koje tek treba procesuirati, u evidenciji TRZ je preko 800 nerešenih predmeta. Uz nove predmete koje će TRZ izvesno u budućnosti primiti u rad, nerešeni predmeti predstavljaju ozbiljan izazov za procesuiranje ratnih zločina u Srbiji i nagoveštavaju moguću neuspeh u uspostavljanju pravde za veliki broj zločina počinjenih tokom 1990-ih godina.

Polazeći od dosadašnje dinamike rada TRZ, jasno je da bi u narednih 10 godina ovim intenzitetom bilo rešeno tek manje od 10 odsto nerešenih predmeta, ne računajući nove predmete. Ovi anticipirani rezultati rada TRZ-a upućuju na neophodnost novog pristupa, kako bi se u doglednom periodu rešio značajniji broj nerešenih predmeta.

Razlozi nedovoljne efikasnosti su višestruki. TRZ nema jasno koncipiranu strategiju rada, neophodnu za efikasno delovanje u jednoj tako kompleksnoj materiji kao što je procesuiranje ratnih zločina. TRZ i Služba za otkrivanje ratnih zločina (SORZ), kao ključne institucije nadležne za istrage i iniciranje postupaka, nemaju dovoljne materijalne i ljudske resurse za rad na većem broju slučajeva, kao ni na kompleksnijim predmetima. Identifikovano je i više problema u saradnji i komunikaciji ove dve institucije. Problemi u obezbeđivanju zaštite svedoka-insajdera takođe utiču na mogućnost pokretanja većeg broja predmeta.⁵

Sa druge strane, nekoliko okolnosti pozitivno utiče na mogućnost efikasnijeg rada specijalizovanih institucija za procesuiranje ratnih zločina, posebno kada je u pitanju TRZ, te bi se one u narednom periodu morale značajnije koristiti. Naime, MKSJ je tokom svog rada prikupio obilje dokumentacije dragocene za procesuiranje ratnih zločina, koja je danas putem različitih mehanizama dostupna TRZ. Na bazi činjeničnih i pravnih zaključaka ovog suda rekonstruisani su brojni zločini i njihov kontekst, kao i strukture oružanih formacija i političkih vlasti. Takođe, TRZ ima direktnu saradnju sa tužilaštvima iste nadležnosti u regionu, koja omogućuje nesmetanu razmenu dokaza i informacija.

Opšti cilj: TRZ će do 2025. godine procesuirati sve prioritete predmete ratnih zločina protiv počinitelaca dostupnih institucijama Srbije, a putem regionalne saradnje obezbediti dokaze za procesuiranje počinitelaca pred institucijama država kojima su ti počinioci dostupni, i procesuirati najmanje polovinu predmeta srednjeg prioriteta.

---

5 O problemima i merama za unapređenje vanprocesne zaštite videti odeljak 2.2.

1.1. Strategija TRZ za postupanje u predmetima ratnih zločina

Prema podacima TRZ, u prekrivičnom postupku nalazi se preko 800 predmeta protiv poznatih i nepoznatih počinioca (KT, KTR, KTN upisnici) i izvesno je da će u narednom periodu doći do povećanja tog broja.

Tužilaštva nadležna za procesuiranje ratnih zločina u regionu bivše Jugoslavije koja se suočavaju sa sličnim obimom nerešenih slučajeva (BiH i Hrvatska) pribegla su usvajanju strateških dokumenata kojima su iskazala opredeljenost za rešavanje prioriternih, najsloženijih predmeta, predviđajući kriterijume po kojima će se takvi predmeti identifikovati, akcioni plan za postupanje u tim predmetima, neophodne resurse itd.

Usvajanje istovrsnog strateškog dokumenta višestruko je značajno za budući rad TRZ i efikasno procesuiranje ratnih zločina u Srbiji. Pre svega, Strategija TRZ za postupanje u predmetima ratnih zločina (Strategija TRZ) će uspostaviti ciljeve i rokove za postupanje u nerešenim predmetima, kao i u predmetima koje će TRZ tek primiti u rad. To će doprineti racionalnijem angažovanju resursa TRZ i upostavljanju merljivih kriterijuma za ocenu uspešnosti rada ove institucije. Strategija TRZ će uvesti transparentnost u rad TRZ i doprineti jačanju kredibiliteta ove institucije u javnosti.

Pre početka izrade Strategije TRZ, potrebno je utvrditi tačan broj, odnosno prirodu nerešenih predmeta ratnih zločina koji se nalaze u TRZ. Takođe, neophodno je utvrditi tačan broj predmeta ratnih zločina koji se još uvek vode pred sudovima opšte nadležnosti i inicirati njihovo prenošenje u nadležnost TRZ, zbog nedovoljnih kapaciteta sudova i tužilaštava opšte nadležnosti da procesuiraju predmete ratnih zločina.

Specifični cilj 1: Svi predmeti ratnih zločina i drugih krivičnih dela koji se mogu kvalifikovati kao ratni zločini, a koji su u postupku pred sudovima i tužilaštvima opšte nadležnosti, preneti su u nadležnost TRZ.

Aktivnosti:

- a) Ministarstvo pravde će inicirati izmenu Člana 20, stav 2 Zakona javnom tužilaštvu, čime će se ovlašćenje Republičkog javnog tužioca da ovlasti Tužioca za organizovani kriminal da postupa u pojedinom predmetu iz nadležnosti drugog tužioca radi efikasnijeg vođenja postupka ili drugih važnih razloga, proširiti i u odnosu na Tužioca za ratne zločine.
- b) Republički javni tužilac će u skladu sa Zakonom o javnom tužilaštvu (Član 20, stav 1 i Član 29, stav 3, tačka 2) izvršiti nadzor u predmetima ratnih zločina i drugih dela počinjenih u vreme oružanih sukoba koja su prema okolnostima slučaja morala biti kvalifikovana kao ratni zločini, a koji su u nadležnosti tužilaštava opšte nadležnosti, i odlukom preneti ove predmete u nadležnost TRZ, odnosno ovlastiti TRZ da postupa u ovim predmetima;
- c) Republički javni tužilac će objaviti listu ovih predmeta na svojoj internet prezentaciji.

Specifični cilj 2: TRZ ima preciznu i sveobuhvatnu evidenciju nerešenih predmeta ratnih zločina.

Aktivnosti:

- a) Tužilac će formirati Tim za evidenciju, kojeg će činiti dva zamenika tužioca i jedan saradnik, i koji će napraviti preciznu evidenciju svih predmeta u radu TRZ (KT, KTR, KTN upisnici); evidenciju će činiti podaci o najvažnijim elementima svakog predmeta (kratak opis zločina, kvalifikacija dela, pripadnost strani u sukobu i rang osumnjičenih, broj žrtava, dostupni dokazi i dr);
- b) Tim za evidenciju predmeta će ažurirati sve naknadno pristigle predmete i upućivati ih Timu za evaluaciju predmeta.

Specifični cilj 3: TRZ je pripremiло i usvojilo strategiju rada za period 2015-2025. godine.

Aktivnosti:

- a) Tužilac će formirati Tim za za izradu Strategije TRZ (Tim) kojeg će činiti dva zamenika tužioca i jedan saradnik, a koji će nakon usvajanja Strategije TRZ imati funkciju praćenja njene primene (Tim za praćenje primene Strategije TRZ);
- b) Tim će sprovesti stručne konsultacije sa tužiocima iz TRZ, RJT, sudijama Odeljenja Višeg suda, Odeljenja Apelacionog suda, predstavnicima MKSJ, pravnim ekspertima, tužiocima iz regiona, organizacijama koje prate suđenja i drugim relevantnim sagovornicima o kriterijumima za prioritizaciju predmeta. Kriterijumi koji će tokom konsultacija biti razmatrani su (ali se ne ograničavaju na): i) težina posledica (način izvršenja) i razmere zločina (broj žrtava, razmere uništenja imovine i kulturnih i religijskih objekata); ii) uloga optuženog (formalna i *de facto* pozicija u vojnoj/paravojnoj/policijskoj/političkoj hijerarhiji); iii) dostupnost osumnjičenog/ih; v) dostupnost i kvalitet dokaza; vi) okrutnost i bezobzirnost iskazane pri počinjenju dela; vii) interesovanje javnosti.
- c) Tim će sačiniti katalog kriterijuma za prioritizaciju predmeta;
- d) Tim će, prema ustanovljenim kriterijumima, utvrditi kategorizaciju predmeta na A, B i C predmete, pri čemu u kategoriju A spadaju prioritetni predmeti, odnosno predmeti koji ispunjavaju većinu utvrđenih kriterijuma, u kategoriju B predmeti srednjeg stepena prioriteta i u kategoriju C predmeti sa najnižim stepenom prioriteta;
- e) Tim će izraditi nacrt Strategije TRZ koja će sadržati (ali se ne ograničava na) sledeće elemente:
  - i. Katalog predmeta razvrstanih po kategorijama;
  - ii. Akcioni plan za rad po predmetima iz kategorija A i B do 2025. godine;
  - iii. Preliminarnu procenu potrebnih resursa za ispunjavanje ciljeva i rokova postavljenih Strategijom TRZ i pratećim akcionim planom;

- iv. Smernice za korišćenje dokaza i utvrđenih činjenica MKSJ-a, primenu normi međunarodnog prava (posebno onih o komandnoj odgovornosti i zločinima protiv čovečnosti), podršku oštećenima za dokazivanje njihovih imovinsko-pravnih zahteva i dr;
- v. Akcioni plan za istrage o imovini stečenoj izvršenjem ratnih zločina;
- f) Tužilac će, nakon mišljenja Republičkog javnog tužioca, razmotriti Nacrt i usvojiti Strategiju TRZ;
- g) Tužilac će na konferenciji za štampu predstaviti kriterijume kategorizacije predmeta, kvantitativne elemente Strategije TRZ i akcionog plana, kao i druge aspekte Strategije TRZ čijim objavljivanjem se ne bi ugrozile istrage i rad TRZ na pojedinim predmetima.

Specifični cilj 4: TRZ sprovodi Strategiju TRZ u skladu sa postavljenim ciljevima i rokovima.

Aktivnosti:

- a) Tužilac i zamenici će do 31. decembra tekuće godine napraviti godišnje planove rada za narednu godinu, u skladu sa Akcionim planom Strategije TRZ, i podneti iste Timu za praćenje primene Strategije TRZ;
- b) Tim za praćenje primene Strategije TRZ prati i koordinira primenu i podnosi kvartalne izveštaje Tužiocu;
- c) TRZ izrađuje godišnji izveštaj o sprovođenju strategije i podnosi ga RJT, Ministarstvu pravde i Odboru za pravosuđe Narodne skupštine;
- d) Odbor za pravosuđe Narodne skupštine razmatra izveštaj o sprovođenju Strategije na sednici kojoj prisustvuje Tužilac i usvaja zaključak;
- e) Sumarne rezultate iz godišnjeg izveštaja Tužilac predstavlja na konferenciji za štampu.

1.2. Jačanje kapaciteta TRZ i SORZ

Oснаživanje kapaciteta institucija nadležnih za iniciranje krivičnih postupaka jedan je od ključnih uslova povećanja efikasnosti u procesuiranju ratnih zločina. TRZ i SORZ trenutno nemaju odgovarajuće kapacitete za efikasno sprovođenje većeg broja istraga, kao ni istraga o kompleksnijim predmetima koje bi rezultirale kredibilnim optužnicama. Finansijska sredstva kojima raspolažu nisu dovoljna ni za sprovođenje nekih od njihovih osnovnih nadležnosti. Tako TRZ nije dobilo ni minimalno povećanje budžeta nakon što je izmenama ZKP (2012) postalo nadležno za sprovođenje istrage. U pogledu ljudskih resursa, obe institucije dele iste probleme: nedovoljan broj zaposlenih, odsustvo kontinuirane edukacije, itd.

Režim zaposlenja, odnosno raspoređivanja u SORZ, i procedure ocene rada zaposlenih u SORZ-u potrebno je usaglasiti sa potrebama koje proističu iz specifičnih zahteva za uspešnim

procesuiranjem ratnih zločina. Trenutno ne postoje zakonom ili podzakonskim aktima propisani mehanizmi provjere kandidata za zaposlenje u SORZ-u u vezi sa njihovim angažovanjem tokom oružanih sukoba, što u praksi dovodi do toga da istražne radnje o ratnim zločinima sprovede bivše kolege osumnjičenih. Osim toga, načelnik SORZ-a nema na raspolaganju efikasne sankcije prema zaposlenima koji ne ispunjavaju očekivane profesionalne standarde rada.

Specifični cilj 1: TRZ i SORZ imaju sve materijalne i ljudske resurse za efikasno procesuiranje većeg broja predmeta i predmeta kompleksnije prirode, u skladu sa ciljevima i rokovima Strategije TRZ.

Aktivnosti:

- a) DVT će formirati radnu grupu sačinjenu od predstavnika DVT, TRZ, RJT i eksperta odgovarajućeg profila, koja će sačiniti analizu potreba TRZ u odnosu na ciljeve i rokove određene Strategijom TRZ, a uzimajući u obzir preliminarnu procenu neophodnih resursa koju je pripremio Tim za izradu Strategije TRZ; analiza će utvrditi potrebe u pogledu finansijskih sredstava, tehničke opreme, broja zaposlenih i saradnika, delokrug njihovih poslova, vrstu i nivo obučnosti, uslove i formu angažovanja eksperata određenih profila neophodnih za sprovođenje istrage u kompleksnim predmetima, itd.
- b) MUP će formirati radnu grupu sačinjenu od predstavnika SORZ, TRZ, Uprave za zajedničke poslove MUP-a i eksperta odgovarajućeg profila koja će sačiniti analizu potreba SORZ (budžet, oprema, ljudski resursi, potrebe za obukom) u odnosu na ciljeve i rokove određene Strategijom TRZ;
- c) Tužilac će doneti novi Pravilnik o sistematizaciji i organizaciji rada, u skladu sa izveštajem radne grupe o potrebama TRZ;
- d) Nadležna ministarstva će realizovati planove unapređenja kapaciteta u skladu sa navedenim izveštajem;
- e) Ministarstvo unutrašnjih poslova će formirati radnu grupu koja će formulisati izmene Pravilnika o unutrašnjem uređenju i sistematizaciji radnih mesta u MUP-u, kojima bi se:
  - i) uveli posebni kriterijumi za zaposlenje u SORZ-u, kojima će se obezbediti da u ovoj službi ne rade lica koja su u bilo kom svojstvu učestvovala u oružanim sukobima;
  - ii) uvela obavezna specijalistička obuka za pripadnike SORZ-a iz oblasti metodologije istraga ratnih zločina i međunarodnog humanitarnog prava;
  - iii) osnažila ovlašćenja načelnika SORZ-a u pogledu razrešenja, imenovanja i nagrađivanja pripadnika ove službe;
- c) MUP će inicirati izmenu Zakona o procesuiranju ratnih zločina koja će, u skladu sa Strategijom reforme pravosuđa, Zakonom o Državnom veću tužilaca i Zakonom o Pravosudnoj akademiji, uvesti stalnu obaveznu obuku tužilaca i zamenika tužilaca koji postupaju u predmetima ratnih zločina o međunarodnom humanitarnom i međunarodnom krivičnom pravu;
- d) Programski savet Pravosudne akademije će, prilikom kreiranja programa stalne

obavezne obuke tužilaca i posebnog programa obuke tužilačkih pomoćnika i pripravnika koji su angažovani u TRZ o praksi međunarodnih krivičnih sudova i praksu sudova u predmetima ratnih zločina u regionu bivše Jugoslavije.

Specifični cilj 2: Unapređena organizaciona struktura TRZ i SORZ i normativni okvir međusobne saradnje.

Aktivnosti:

- a) Ministarstvo pravde će formirati radnu grupu sastavljenu od predstavnika Ministarstva pravde, MUP-a i TRZ koja će izraditi Protokol o saradnji TRZ i SORZ u oblasti krivičnih istraga o ratnim zločinima, u kojem će se saglasno ZKP detaljnije regulisati obaveze i procedure postupanja SORZ i TRZ tokom istrage i predistražnih radnji;
- b) Ministar unutrašnjih poslova će doneti izmene Pravilnika o unutrašnjem uređenju i sistematizaciji radnih mesta u MUP-u kojim: i) SORZ dobija rang više organizacione jedinice u sistemu MUP-a, tj. rang Uprave; ii) ustanovljava Operativni fond za finansiranje operativnih radnji SORZ-a u predistražnom postupku, kao i uslove i proceduru korišćenja ovog fonda.
- c) TRZ će organizovati redovne sastanke sa Ministarstvom pravde, SORZ-om i drugim organima i službama, uključenim u procesuiranje ratnih zločina, na kojima bi se razmatrali tekući problemi.

1.3. Saradnja sa tužilaštvima u regionu, MKSJ i drugim institucijama

Oružani sukobi u bivšoj Jugoslaviji i njihove posledice imali su regionalni, odnosno prekogranični karakter. Tokom trajanja sukoba državne granice bile su porozne. Oružane formacije pod kontrolom jedne države prelazile su na teritorije drugih država i vršile operacije u kojima su često činjeni masovni zločini. Civili, među kojima i porodice žrtava i preživeli zločina, bili su podvrgnuti sistematskom prinudnom raseljavanju i deportacijama.

Po okončanju neprijateljstava, značajan broj raseljenih osoba se nije vratio u svoja predratna prebivališta. Olakšani uslovi i procedure dobijanja državljanstva u nekim državama naslednicama bivše Jugoslavije omogućili su da veliki broj osoba ima više od jednog državljanstva ovih država. Danas se tako žrtve, svedoci i počinioci jednog zločina često nalaze u različitim državama. Sve ove okolnosti, uz činjenicu da zemlje naslednice bivše Jugoslavije zabranjuju ekstradiciju svojih državljanina drugim državama, čine da je procesuiranje ratnih zločina počinjenih u bivšoj Jugoslaviji nezamislivo bez saradnje nadležnih institucija u regiji bivše Jugoslavije.

TRZ je 2005. godine potpisao sporazume o saradnji sa DORH-om i Državnim tužiteljstvom BiH, čime je omogućena direktna saradnja i komunikacija nadležnih tužilaštava.⁶ Saradnja TRZ sa Tužilaštvom Republike Crne Gore uspostavljena je potpisivanjem sporazuma o saradnji 2007. godine. Prikupljanje dokaza na Kosovu TRZ vrši samostalno posredstvom misije EULEX, na osnovu sporazuma o saradnji MUP-a i EULEX-a. TRZ u ovom trenutku nema direktnu saradnju sa kosovskim tužiocima.

Ključni značaj sporazuma o direktnoj saradnji je mogućnost ustupanja dokaza i informacija do kojeg je došla jedna strana potpisnica drugoj strani koja je u mogućnosti da vodi postupak protiv osumnjičenog zbog njegove dostupnosti institucijama te strane. Do kraja marta 2015. godine, zahvaljujući saradnji sa tužilaštvima u regionu, TRZ je podiglo optužnice protiv 37 osoba. Istovremeno, TRZ je dostavilo dokaze tužilaštvima u regionu i istražnom timu EULEX-a, koji su u značajnom broju rezultirali optužnicama.⁷ I pored potpisanih sporazuma o saradnji, u nekoliko predmeta TRZ je insistiralo na vođenju istrage protiv osumnjičenih koji su nedostupni organima gonjenja Srbije, što je u praksi dovelo do vođenja „paralelnih istraga“, te narušilo regionalnu saradnju zasnovanu na principu uzajamnog poverenja.⁸ Mogućnost vođenja paralelnih istraga navela je TRZ i Državno tužiteljstvo BiH da potpišu novi Protokol o saradnji u januaru 2013. godine, kojim se svaka strana obavezala da u roku od tri meseca od potpisivanja sporazuma obavesti drugu stranu o svim postupcima koji se vode protiv državljana te strane.⁹ Istim Protokolom predviđeno je utvrđivanje liste prioriteta u saradnji između TRZ i Državnog tužiteljstva BiH. TRZ u ovom trenutku nema protokole ove vrste sa drugim državama u regionu.

Dokumentacija koju je tokom rada prikupio MKSJ predstavlja važan izvor podataka i bazu dokaza za tužilaštva koja procesuiraju ratne zločine u regionu bivše Jugoslavije. TRZ ima pristup svim bazama podataka ovog suda, uključujući nejavnu bazu podataka Tužilaštva MKSJ putem direktnog uvida i preko „oficira za vezu“ - službenika TRZ koji se fizički nalaze u kancelariji Tužilaštva MKSJ. U perspektivi rada TRZ, korišćenje dokaza iz baza MKSJ od ključne je važnosti za izvođenje osumnjičenih za ratne zločine pred lice pravde. U tom smislu, neophodno je otkloniti sve prepreke za dobijanje relevantne dokumentacije i osnažiti interne kapacitete TRZ za pretraživanje te dokumentacije. Posebno je važno adresirati pitanje budućnosti nejavne baze podataka Tužilaštva MKSJ, o kojoj Savet bezbednosti još nije doneo odluku.

Za istrage ratnih zločina od velike vrednosti su i arhive institucija kao što su Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo odbrane, Vojni arhiv, Vojno-bezbednosna agencija, Bezbednosno - informativna agencija, sudovi opšte nadležnosti i dr. Međutim, neke od ovih institucija odbile

---

6 Do 2005. godine, pravni okviri saradnje TRZ sa institucijama u BiH i Hrvatskoj zasnivali su se na konvencijama o međunarodnoj pravnoj pomoći i bilateralnim ugovorima među državama o saradnji u krivičnim stvarima.

7 Evidenciju o broju optuženih na osnovu saradnje sa TRZ vodi jedino DORH, dok takvu vrste evidencije ne vodi Državno tužiteljstvo BiH.

8 Slučajevi *Tuzlanska kolona*, *Ganić*, *Divjak*, *Bosanac*, *Marić*, *Šeks* i dr.

9 Tačka 3, Protokol Tužilaštva Bosne i Hercegovine i Tužilaštva za ratne zločine Republike Srbije o saradnji u progonu počinilaca krivičnih dela ratnih zločina, zločina protiv čovečnosti i genocida, januar 2013.

su da dostave TRZ-u dokumentaciju koja se nalazi u njihovom posedu, sa obrazloženjem da je dokumentacija uništena ili da ne postoji, suprotno obavezi svih državnih organa prema Zakonu o procesuiranju ratnih zločina da na zahtev TRZ-a dostave svaki dokaz koji poseduju. Dodatni problem predstavlja pravni režim koji reguliše poverljivost dokumentacije, odnosno diskreciono pravo određenih institucija da dokumentaciju važnu za utvrđivanje krivične odgovornosti za ratne zločine učine nedostupnim javnosti.

Specifični cilj 1: Unapređena saradnja TRZ sa tužilaštvima u regionu kroz poboljšanje normativnog okvira i uspostavljanje prioriteta saradnje.

Aktivnosti:

- a) TRZ će inicirati izmenu postojećih sporazuma o saradnji sa BiH, Hrvatskom i Crnom Gorom kojima će se predvideti:
  - i. formiranje zajedničkih istražnih timova u predmetima sa prekograničnim karakterom;
  - ii. održavanje kvartalnih sastanaka istražnih timova;
  - iii. utvrđivanje obaveze obaveštavanja druge strane o pokrenutim postupcima protiv državljana te strane (sa Hrvatskom i Crnom Gorom)
  - iv. utvrđivanje liste prioritetnih predmeta za saradnju (sa Hrvatskom i Crnom Gorom)
- b) Ministarstvo pravde će inicirati potpisivanje Sporazuma između TRZ i Misije EULEX-a, koji će uspostaviti okvire saradnje TRZ-a sa Državnim tužilaštvom Kosova o razmeni dokaza i saradnji u procesuiranju ratnih zločina;
- c) TRZ će dosledno primenjivati potpisane sporazume o saradnji sa tužilaštvima u regionu.

Specifični cilj 2: Povećan broj dokaza iz građe MKSJ koje TRZ koristi u svom radu.

- a) TRZ će inicirati konsultacije sa predstavnicima MKSJ i tužilaštava u regionu u vezi sa nesmetanim pribavljanjem dokumentacije, te budućnosti baze podatka Tužilaštva MKSJ;
- b) TRZ će kod MKSJ inicirati obuku tužilaca i saradnika u TRZ o pretrazi baza podataka MKSJ.

Specifični cilj 3: Arhivska građa institucija relevantna za procesuiranje ratnih zločina dostupna je TRZ-u.

Aktivnosti:

- a) Narodna skupština, predsednik Vlade i predsednik Republike opozvaće oznaku tajnosti, u skladu sa Članom 26 Zakona o tajnosti podataka, sa svih dokumenata koji se nalaze u posedu MUP-a, Ministarstva odbrane, Vojnog arhiva, VBA i drugih institucija a koji

se tiču učešća predstavnika ovih institucija u oružanim sukobima u bivšoj Jugoslaviji. Izuzetno, MO, VBA i MUP mogu zahtevati da određeni podaci iz ove kategorije dokumenata ostanu tajni, o čemu odluku donosi Poverenik za informacije od javnog značaja.

2. Jačanje kapaciteta Odeljenja za ratne zločine pri Višem sudu i Apelacionom sudu u Beogradu

Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu (Odeljenje Višeg suda) i Odeljenje za ratne zločine Apelacionog suda u Beogradu (Odeljenje Apelacionog suda) koja u prvom, drugom i trećem stepenu sude u predmetima ratnih zločina postupaju ažurno, bez većih zastoja u vođenju postupaka i odlučivanju. Presude su, po stavu stručne javnosti, u najvećem broju slučajeva pravične i u skladu sa zakonom, ali je u pojedinim slučajevima uočeno da odstupaju od sudski utvrđenih činjenica pred MKSJ i ne pozivaju se u dovoljnoj meri na norme međunarodnog humanitarnog prava. Kada je pak reč o kaznenoj politici, sudovi bez adekvatnog obrazloženja i uspostavljenih standarda koriste institut olakšavajućih okolnosti, a i institut ublažavanja kazne ispod zakonskog minimuma.

Sistem imenovanja sudija u veća, uspostavljen Zakonom o procesuiranju ratnih zločina, ne sadrži principe i smernice za stručnu obuku sudija za rad na predmetima ratnih zločina. U veća se imenuju sudije bez iskustva i obuke u primeni međunarodnog humanitarnog prava i međunarodnog krivičnog prava. Ovo posebno dolazi do izražaja u pogledu trećestepenog veća koje odlučuje o kompleksnim pitanjima iz domena međunarodnog humanitarnog prava, a čine ga sudije bez ikakvog iskustva i obuke u ovoj pravnoj oblasti. Sa druge strane, sudije koje su postupajući u ovim većima stekle specijalistička znanja i iskustva, upućuju se na rad u predmete opšteg ili organizovanog kriminala. Ovakav sistem ne obezbeđuje potrebne standarde stručnosti sudija, posebno imajući u vidu potrebu povećanja broja predmeta i procesuiranja kompleksnijih predmeta.

Veću Odeljenja višeg suda nedostaju značajna sredstva za pokrivanje troškova nastalih u vezi sa vođenjem postupaka, kao što su plaćanje odbrane, veštaka i slično.

Opšti cilj: Unapređeni materijalni, ljudski i stručni kapaciteti sudskih veća koja postupaju u predmetima ratnih zločina.

Specifični cilj 1: Odeljenje Višeg suda i Odeljenje Apelacionog suda imaju sve materijalne i ljudske resurse za postupanje u većem broju predmeta i kompleksnijim predmetima ratnih zločina.

Aktivnosti:

- a) VSS će formirati radnu grupu sačinjenu od predstavnika Odeljenja Višeg suda, Odeljenja Apelacionog suda i eksperta odgovarajućeg profila, koja će sačiniti analizu potreba Odeljenja u odnosu na ciljeve i rokove određene Strategijom TRZ; analiza će utvrditi potrebe veća u pogledu broja veća, finansijskih sredstava, tehničke opreme, broja

zaposlenih i saradnika, delokruga njihovih poslova, vrste i nivoa obučenosti, uslova i načina angažovanja eksperata određenih profila za stručnu podršku u radu sudijama itd.

- b) Nadležna Ministarstva će realizovati planove unapređenja kapaciteta u skladu sa navedenim izveštajima;

Specifični cilj 2: Unapređen nivo stručnog znanja sudija o međunarodnom humanitarnom pravu, praksi međunarodnih krivičnih sudova i sudova u regionu, kao i o primenama tog znanja u postupcima za ratne zločine.

Aktivnosti:

- a) Ministarstvo pravde će inicirati izmenu Zakona o procesuiranju ratnih zločina koja će, u skladu sa Strategijom reforme pravosuđa, Zakonom o Državnom veću tužilaca i Zakonom o Pravosudnoj akademiji, uvesti stalnu obaveznju obuku sudija koji postupaju u predmetima ratnih zločina u prvom, drugom i trećem stepenu, o međunarodnom humanitarnom i međunarodnom krivičnom pravu;
- b) Programski savet Pravosudne akademije će prilikom kreiranja programa stalne obavezne obuke sudija i posebnog programa obuke sudijskih pomoćnika i pripravnika koji su angažovani u TRZ posebno razmotriti njihove potrebe u pogledu sticanja stručnog znanja, o praksi međunarodnih krivičnih sudova i praksu sudova u predmetima ratnih zločina u regionu bivše Jugoslavije.
- c) Ministarstvo pravde će inicirati izmenu Zakona o procesuiranju ratnih zločina kojim će se uvesti mogućnost da veće može, na sopstvenu inicijativu ili na predlog stranaka, a nakon saslušanja stranaka, odlučiti da prihvati kao dokazane činjenice koje su utvrđene pravosnažnom odlukom u postupku pred MKSJ-om.
- d) Ministarstvo pravde će inicirati izmenu Sudskog poslovnika prema kojoj će predsednik Odeljenja Višeg suda imati obavezu sazivanja sednice Odeljenja jednom u dva meseca;
- e) Ministarstvo pravde će inicirati održavanje godišnjih savetovanja sudija koji postupaju u predmetima ratnih zločina u regionu bivše Jugoslavije.

3. Zaštita svedoka i žrtava

Svedoci predstavljaju najvažnije i najčešće korišteno dokazno sredstvo u predmetima ratnih zločina. U cilju efikasnog vođenja predmeta, neophodno je osigurati da svedoci u istrazi i na glavnom pretresu daju iskaze bez straha, pretnji ili drugih formi pritiska. Delotvornost mehanizama zaštite svedoka značajno utiče i na odluku lica koja imaju saznanja o počinjenim zločinima o tome da li će učestvovati u krivičnim postupcima protiv počilaca ratnih zločina.

U dosadašnjoj praksi procesuranja ratnih zločina u Srbiji sistem zaštite svedoka ratnih zločina nije bio efikasan jer se pojedini mehanizmi procesne zaštite nisu primenjivali kada je za to bilo

potrebe, dok se vanprocesna zaštita svedoka insajdera (bivših i aktivnih pripadnika oružanih formacija Republike Srbije) pokazala potpuno neuspešnom.

3.1. Procesna zaštita

Pravni okvir sistema procesne zaštite svedoka u predmetima ratnih zločina regulisan je Zakonikom o krivičnom postupku (ZKP).¹⁰ Mere procesne zaštite primenjuju se u istrazi prilikom preduzimanja istražnih radnji, kao i na glavnom pretresu. Na glavnom pretresu njih primenjuje sud, a tokom istrage tužilac.¹¹ Procesna zaštita svedoka obuhvata: mere kojima se štiti integritet svedoka, mere zaštite posebno osetljivih svedoka i mere zaštite svedoka koji su zbog davanja iskaza izloženi opasnosti po život, zdravlje, slobodu ili imovinu.

U predmetima za ratne zločine u Srbiji zabeleženi su primeri vređanja svedoka koji daju iskaze na glavnom pretresu od strane odbrane i optuženih, koji nisu sankcionisani od strane suda ili nisu sankcionisani adekvatno (izricanjem neformalnih opomena a ne sankcija propisanih ZKP-om). Nedovoljna zaštita svedoka tokom davanja iskaza uzrokuje psihološke traume, a kod svedoka-oštećenih (žrtava) i sekundarnu viktimizaciju.

Poseban izazov predstavlja zaštita žrtava seksualnog zlostavljanja tokom ispitivanja na glavnom pretresu. Najveći problemi u ovoj oblasti, pored činjenice da pozitivno-pravni propisi, suprotno međunarodnim standardima, ne sadrže posebne mere zaštite žrtava seksualnog nasilja, je što pravosudne institucije ne koriste dosledno postojeće zakonske mehanizme.

Opšti cilj: Efikasna, konzistentna i pravovremena zaštita ličnog integriteta i dostojanstva svedoka tokom sudskog postupka.

Specifični cilj 1: Doslednija primena normi ZKP-a o sankcionisanju napada na integritet svedoka.

Aktivnosti:

- a) Organi postupka (javni tužilac, sud) umesto neformalne opomene izriču formalne opomene i kazne u skladu sa ZKP-om učesnicima postupka koji izreknu uvredu tokom ispitivanja svedoka;
- b) Predsednici veća Odeljenja Višeg suda će prilikom izricanja kazne, odnosno opomene učesniku u postupku, obrazložiti razlog izricanja kazne, odnosno opomene;
- c) Sudije Odeljenja Višeg suda će redovno obavешtavati Advokatsku komoru o kaznama izrečenim braniocima, u skladu sa Članom 370, stav 3 ZKP RS, i podnositi disciplinsku prijavu protiv tih advokata Advokatskoj komori;

---

10 „Službeni glasnik Republike Srbije“ br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013. i 45/2013

11 Zakonik o krivičnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srbije“ br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013. i 45/2013, članovi 102 do 111.

- d) Odeljenje krivične odbrane Ministarstva pravde će u sklopu programa obuke za branioce organizovati poseban program obuke za rad sa žrtvama.¹²

Specifični cilj 2: Svedoci-oštećeni - žrtve seksualnog nasilja imaju efektivnu zaštitu tokom sudskog postupka, u skladu sa međunarodnim standardima.

Aktivnosti:

- a) Ministarstvo pravde će formirati radnu grupu, sačinjenu od predstavnika ovog Ministarstva, RJT, TRZ, Odeljenja Višeg i Apelacionog suda i eksperata iz oblasti krivičnog i krivičnog procesnog prava, koja bi predložila izmene i dopune ZKP-a kojima bi se uvela posebna pravila dokazivanja u slučajevima seksualnih delikata: i) zabrana prihvatanja ranijeg seksualnog ponašanja žrtve kao dokaza u postupku; ii) pravilo dokazivanja po kojem za dokazivanje silovanja nije neophodno potkrepljivanje drugim dokazima; iii) pravilo da pristanak žrtve nije osnov za oslobođenje od odgovornosti ukoliko je pristanak dat zbog straha za sebe ili blisko lice;
- b) Sudije i tužioci dosledno sprovode mehanizme zaštite svedoka-oštećenih – žrtava seksualnog nasilja.

3.2. Mere vanprocesne zaštite svedoka

Mere vanprocesne zaštite primenjuju se prema svedocima koji su zbog davanja svog iskaza izloženi pretnjama po život, zdravlje i imovinu – oni lično ili njihove porodice. Vanprocesna zaštita svedoka ostvaruje se primenom redovnih institucionalnih mehanizama zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda (vanprocesna zaštita u užem smislu) i kroz poseban program zaštite učesnika u krivičnom postupku (Program zaštite). Zakonski okvir vanprocesne zaštite čine ZKP i Zakon o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku.

U dosadašnjoj praksi procesuiranja ratnih zločina u Srbiji, pokazalo se da mere vanprocesne zaštite ne postižu svrhu kada je reč o svedocima – bivšim ili aktivnim pripadnicima oružanih formacija RS, koji su učestvovali i/ili imaju saznanja o počinjenim zločinima (tzv. svedoci-insajderi) zbog nedorečenog zakonskog okvira i nedovoljne političke podrške ovom najosetljivijem aspektu procesuiranja ratnih zločina. Među brojnim problemima koji onemogućavaju efikasnu zaštitu svedoka-insajdera i time ozbiljno ugrožavaju izvođenje odgovornih za ratne zločine pred lice pravde izdvajaju se: neadekvatan zakonski okvir zaštite svedoka-insajdera koji nisu ušli u program zaštite, slabi kontrolni i nadzorni mehanizmi Programa zaštite svedoka, netransparentne i *ad hoc* procedure istraga o nezakonitom ponašanju pripadnika Jedinice za zaštitu, kao i javna podrška nosilaca političkih vlasti osumnjičenima za ratne zločine. Pritom su to samo neki od sistemskih i dalekosežnih problema. U proteklom periodu, problemi u sistemu zaštite svedoka-insajdera u Srbiji registrovani su od strane više međunarodnih institucija i organizacija.¹³

12 O uspostavljanju Odeljenja krivične odbrane Ministarstva pravde i nadležnosti ovog tela videti Odeljak 5 - Odbrana.

13 Evropska komisija, Evropski parlament, Savet Evrope, Misija OEBS-a u Srbiji i Amnesty International.

Opšti cilj: Životi, zdravlje i imovina svedoka i svedoka-insajdera je zaštićena kroz delotvorne mere vanprocesne zaštite, u atmosferi jasne političke i društvene podrške učešću svedoka-insajdera u predmetima za ratne zločine.

Specifični cilj 1: Uspostavljen efikasan mehanizam zaštite svedoka i svedoka-insajdera koji nisu ušli u Program zaštite.

Aktivnosti:

- a) a) Ministarstvo pravde će formirati radnu grupu sačinjenu od predstavnika Ministarstva pravde, Odeljena Višeg suda, MUP-a i pravnih eksperata koja će: i) formulisati izmene Člana 102, stav 5 ZKP-a kako bi se uvela obaveza tužioca i suda da traže zaštitu od MUP-a za svedoke koji se tokom postupka žale na pretnje, kao i obaveza obaveštavanja učesnika u postupku o preduzetim merama; ii) izraditi Protokol o postupanju u slučajevima pretnji svedocima u predmetima ratnih zločina; iii) razmotriti i dalje izmene ZKP-a i drugih propisa radi ojačavanja ove komponente zaštite svedoka.
- b) Tužioci, sudije i predstavnici MUP-a dosledno primenjuju uspostavljene mehanizme.

Specifični cilj 2: Uspostavljen pouzdan, funkcionalan i kredibilan Program zaštite svedoka.

Aktivnosti:

- a) Ministarstvo pravde će formirati radnu grupu sastavljenu od predstavnika ovog Ministarstva, MUP i Službe za žrtve i svedoke MKSJ, koja će pripremiti izmene Zakona o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku kojima će se:
  - i. uspostaviti mehanizam za sprovođenje istrage o pritužbama lica pod zaštitom, koji će sprovođiti telo sastavljeno od predstavnika Jedinice, TRZ-a i načelnika Sektora unutrašnje kontrole MUP-a;
  - ii. precizirati sadržinu i postupak izvršavanja obaveze Jedinice za zaštitu prema licima u Programu zaštite u pogledu socijalne, ekonomske, pravne i psihološke pomoći, propisane Zakonom o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku, te uspostaviti mehanizam kontrole ispunjavanja tih obaveza;
  - iii. ojačati mehanizam nadzora rada Komisije i Jedinice od strane nadležnih odbora Narodne skupštine, uvođenjem obaveznog razmatranja i ocenjivanja izveštaja Komisije i Jedinice o sprovođenju Programa od strane skupštinskih odbora nadležnih za pravosuđe i bezbednost;
  - iv. uspostaviti formalnu podređenost načelnika Jedinice za zaštitu Tužiocu za ratne zločine, putem obavezujućeg mišljenja Tužioca prilikom imenovanja načelnika ove jedinice i uloge Tužioca u karijernom napredovanju njenih pripadnika;
- b) Ministarstvo pravde će formirati radnu grupu koju će činiti predstavnici ovog

Ministarstva, MUP-a, Ministarstva državne uprave i lokalne samouprave i TRZ-a, koja će sačiniti predloge podzakonskih akata kojima će se urediti pravni režim postupka promene identiteta licâ u Programu zaštite svedoka;

- c) Ministarstvo pravde će formulirati i inicirati izmene Zakona o ministarstvima i Zakona o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku, sa ciljem izmeštanja Jedinice za zaštitu iz nadležnosti MUP-a u nadležnost Ministarstva pravde, kao i uvođenje posebnih kriterijuma za zaposlenje u Jedinici za zaštitu, kojima će se obezbediti da u ovoj službi ne rade lica koja su u bilo kom svojstvu učestvovala u oružanim sukobima u bivšoj Jugoslaviji.

4. Podrška žrtvama i svedocima

Osnovni cilj mera podrške žrtvama (svedoci-oštećeni) i svedocima tokom krivičnog postupka je njihova zaštita od (re)traumatizacije i (sekundarne) viktimizacije. Na širem planu, mere podrške žrtvama i svedocima su važan element institucionalne podrške suđenjima za ratne zločine i poruka široj zajednici da je učešće u postupcima za ratne zločine interes i odgovornost celog društva.

U oblasti pružanja podrške žrtvama uspostavljeni su jasni međunarodni standardi koji propisuju obaveze institucija prema žrtvama krivičnih dela pre, tokom i nakon krivičnih postupaka. Najvažniji dokument predstavlja Direktiva 2012/29/EU Evropskog parlamenta i Saveta o uspostavljanju minimalnih standarda prava, podrške i zaštite žrtava krivičnih dela. Prema Direktivi i drugim međunarodnim standardima, između ostalog, mere podrške žrtvama moraju biti primenjene u najranijoj fazi krivičnog postupka, i na osnovu procene individualnih potreba pojedinca kojem su namenjene. Institucije i drugi akteri koji dolaze u dodir sa žrtvama moraju biti edukovani za rad sa njima.

Mere podrške žrtvama koje u Srbiji primenjuju institucije u predmetima ratnih zločina nisu u skladu sa međunarodnim standardima. Među brojnim nedostacima izdvajaju se: nedostatak sistema informisanja žrtava o toku procesa, nepostojanje psihološke podrške pre, tokom i nakon suđenja, slabi kapaciteti i uska nadležnost Službe za pomoć i podršku svedocima i oštećenim Odeljenja Višeg suda (Služba).

Podrška svedocima i žrtvama u predmetima ratnih zločina pred Odeljenjem Višeg suda koju pruža Služba uključuje dve vrste mera - logističku pomoć u organizaciji puta i emotivnu podršku pre, tokom i neposredno nakon suđenja. Druge objektivne potrebe i prava žrtava i svedoka garantovana međunarodnim standardima nisu adresirane. Osim toga, procedure u vezi sa pozivanjem i organizacijom dolaska svedoka i žrtava iz regiona imaju svoje suštinske i formalne nedorečenosti. Tako, u pogledu žrtava i svedoka sa Kosova i iz BiH, Služba nema nikakvu komunikaciju sa njima pre njihovog dolaska u sud što, između ostalog, otežava uspostavljanje odnosa poverenja između predstavnika Službe i žrtve/svedoka, neophodnog za pružanje emotivne podrške tokom suđenja. Komunikacija sa žrtvama i svedocima iz Hrvatske obavlja se zahvaljujući dobrim kolegijalnim odnosima sa Odeljom za podršku žrtvama i svedocima pri

Ministarstvu pravde Republike Hrvatske, ali bez formalnog protokola saradnje ove dve službe.¹⁴

Takođe, s obzirom da je Služba servis Odeljenja Višeg suda, uvođenjem novog koncepta krivičnog postupka (januar 2012), u kojem je istraga prenetu u nadležnost TRZ-a, podrška žrtvama i svedocima u fazi istrage formalno je izuzeta iz nadležnosti Službe. Sada u istrazi pojedine mere podrške pružaju zaposleni u TRZ i Služba, ali uz odobrenje predsednika Višeg suda u Beogradu.

Opšti cilj: Uspostavljen sveobuhvatan sistem podrške žrtvama i svedocima u postupcima za ratne zločine, u skladu sa standardima EU i drugim međunarodnim standardima.

Specifični cilj 1: Jačanje uloge i kapaciteta Službe.

- a) Ministarstvo pravde će inicirati formiranje radne grupe koju će činiti predstavnici ovog Ministarstva, Odeljenja Višeg suda, TRZ-a, predstavnik Službe, sudija sa iskustvom u prvostepenim predmetima ratnih zločina i ekspert odgovarajućeg profila, koja će formulisati izmene ZKP-a i Sudskog poslovnika kojima će se psihologu iz Službe: i) omogućiti prisustvo u sudnici tokom pretresa; ii) utvrditi obaveza da upozore predsednika sudskog veća ukoliko dođe do pogoršanja psihološkog stanja žrtve; iii) dodeliti pravo da sudu predloži određivanje statusa posebno osetljivog svedoka;
- b) Ista radna grupa će formulisati izmene relevantnih propisa i akata u cilju proširenja nadležnosti Službe, tako što će se uspostaviti:
  - i. obaveza pružanja mera podrške svedocima i žrtvama tokom faze istrage;
  - ii. obaveza predstavnika Službe da se pre dolaska u sud sastanu sa žrtvom (po potrebi i sa svedokom);
  - iii. obaveza da se pre svedočenja izradi psihološki profil žrtve koji će obezbediti bolju procenu potreba žrtve tokom i nakon svedočenja, i koji će biti dostavljen tužiocu i sudskom veću;
- c) Predsednik Višeg suda u Beogradu će formirati radnu grupu koju će činiti predstavnici Odeljenja Višeg suda, TRZ-a, Službe i ekspert odgovarajućeg profila, koja će izvršiti procenu potreba ljudskih i materijalnih resursa Službe u skladu sa postavljenim ciljevima iz Strategije TRZ i međunarodnim standardima iz domena podrške žrtvama, a posebno u vezi sa potrebom angažovanja zaposlenih različitih profila (psiholog, psihijatar, sociolog, prevodilac za albanski), angažovanja volontera, itd;
- d) Nadležna Ministarstva će realizovati planove unapređenja kapaciteta u skladu sa navedenim izveštajima.

---

14 Pun naziv: Odjel za podršku žrtvama/svedocima u kaznenim postupcima i postupcima za kaznena djela ratnih zločina.

Specifični cilj 2: Usvajanje i primena regionalnog Protokola o saradnji i pružanju podrške svedocima i žrtvama u predmetima ratnih zločina.

- a) Ministarstvo pravde će inicirati potpisivanje regionalnog protokola o saradnji u podršci svedocima i žrtvama sa Hrvatskom, BiH, Kosovom i Crnom Gorom, kojim će definisati procedure u pogledu kontaktiranja svedoka i žrtava, organizacije putovanja, pružanja zaštite, informisanja o procesnim i drugim pitanjima, u slučajevima potrebe svedočenja svedoka i žrtava sa prebivalištem na teritoriji jedne strane potpisnice pred sudom druge strane potpisnice;
- b) U okviru iste inicijative, Ministarstvo pravde će inicirati stvaranje zajedničkog centralnog registra svih institucija i nevladinih organizacija u stranama potpisnicama koje pružaju pomoć i podršku žrtvama.

Specifični cilj 3: Unapreden sistem podrške žrtvama ratnih zločina van sudnice.

- a) Ministarstvo pravde će mapirati sve institucije i NVO koje pružaju pomoć i podršku žrtvama, njihove aktivnosti, resurse i potrebe za sprovođenje programa podrške žrtvama;
- b) Saglasno utvrđenim potrebama, Ministarstvo pravde će u saradnji sa Ministarstvom finansija ustanoviti dugoročni i održiv sistem finansijske podrške za institucije i NVO koje pružaju podršku žrtvama;
- c) Ministarstvo pravde će, u saradnji sa pomenutim institucijama i NVO, inicirati i sprovesti kampanju informisanja žrtava o radu ovih institucija i NVO, kao i sadržaju mera podrške koje mogu dobiti;
- d) TRZ će u saradnji sa Službom formulisati protokol o obaveznom informisanju žrtava o svim aspektima suđenja koji su od interesa za žrtve (donošenje presude, puštanje optuženog iz pritovra, odsluženje kazne osuđenog i dr.);
- e) Ministarstvo pravde će inicirati formiranje radne grupe, sačinjene od predstavnika Ministarstva pravde, Ministarstva zdravlja i Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Službe, predstavnika NVO koja ima relevantno dugogodišnje iskustvo u pružanju podrške žrtvama i eksperta odgovarajućeg profila, koja će sprovesti šire konsultacije sa relevantnim stručnjacima, institucijama i nevladinim organizacijama o potrebama, postojećem zakonskom i institucionalnom okviru, iskustvu i dobroj praksi pružanja podrške žrtvama, sa posebnim fokusom na ulogu, resurse, praksu i potrebe centara za socijalni rad i zdravstvenih ustanova u vezi sa pružanjem psihosocijalne podrške žrtvama;
- f) Nadležna ministarstva će realizovati preporuke radne grupe u cilju unapređenja Sistema podrške žrtvama i svedocima.

Specifični cilj 4: Uspostavljen sistem stalne edukacije svih predstavnika svih institucija koje dolaze u dodir sa žrtvama.

- a) DVT i VSS će doneti odluku o uvođenju posebnog programa stalne obuke tužilaca, odnosno sudija koji postupaju u predmetima ratnih zločina, za rad sa žrtvama, o njihovim pravima i potrebama. Identifikovanje potreba, kreiranje sadržaja edukacije i sprovođenje edukacije biće u nadležnosti Pravosudne akademije, u skladu sa Zakonom o pravosudnoj akademiji;
- b) Ministarstvo pravde i MUP će inicirati kreiranje obaveznih stalnih edukacija za predstavnike sudske straže, odnosno pripadnike MUP-a i druge službenike koji dolaze u kontakt sa žrtvama. Istima će obezbediti obaveznu i kontinuiranu obuku u ovom domenu, odnosno omogućiti akreditovanim domaćim i stranim institucijama i organizacijama da pružaju ovu vrstu obuke.

5. Odbrana optuženih

Delotvorna i kompetentna odbrana optuženih je jedan od osnovnih preduslova pravičnosti i kredibiliteta sudskih postupaka u predmetima ratnih zločina. Profesionalna odbrana pozitivno utiče i na efikasnost postupaka, a time i na uštedu resursa institucija.

Imperativ kontinuiranog usavršavanja branilaca u oblasti međunarodnog humanitarnog prava i međunarodnog krivičnog prava proizilazi iz kompleksne prirode suđenja za ratne zločine, sužene mogućnosti za sticanje prakse i znanja u ovim oblastima pred domaćim sudovima, kao i iz stalne evolucije ove grane prava. Zakon o procesuiranju ratnih zločina pak ne uspostavlja kriterijum stručnosti advokata u materiji međunarodnog humanitarnog prava kao uslov za pružanje odbrane u predmetima ratnih zločina. Optuženi za branioca mogu izabrati bilo kog advokata, bez obzira na nivo njegovog znanja u oblasti međunarodnog humanitarnog prava i međunarodnog krivičnog prava. Za braniocima koji u predmetima ratnih zločina postupaju po službenoj dužnosti uslovi su 10 godina iskustva u krivično-pravnoj materiji i potvrda o stečenom znanju u domenu ljudskih prava.

Pored navedenih problema, optuženi se suočavaju i sa problemima u finansiranju kompetentne odbrane. Naime, odbrana u predmetima ratnih zločina spada u red najskupljih, zbog složenosti krivično-pravne materije koja se odnosi na ratne zločine i zbog zaprečene visoke kazne za ova dela. Često se dešava da tokom trajanja postupka optuženi otkazuju punomoćja svojim izabranim braniocima jer više nisu u stanju da plaćaju troškove odbrane.

Odbrana optuženih se nalazi u neravnomernom položaju u odnosu na TRZ u pogledu pribavljanja dokaza van Srbije. Naime, dok TRZ ima potpisane sporazume o direktnoj saradnji sa tužilaštvima iste nadležnosti u regionu, branioci optuženih su upućeni na dugotrajni postupak međunarodne pravne pomoći ili samostalno pribavljanje dokaza.

Opšti cilj: Unapređeni standardi odbrane optuženih u predmetima ratnih zločina.

Specifični cilj 1: Unapređeni stručni kapaciteti odbrane optuženih za ratne zločine.

Aktivnosti:

- a) Ministarstvo pravde će formirati radnu grupu koju će činiti predstavnici ovog Ministarstva, Advokatske komore Srbije, Advokatske komore Beograda, Odeljenja Višeg suda i eksperta odgovarajućeg profila, koja će pripremiti nacrt izmene Zakona o procesuiranju ratnih zločina kojim bi se uvela dva kumulativna uslova za zastupanje optuženih u predmetima ratnih zločina, bilo u svojstvu izabranog ili branioca po službenoj dužnosti – uslov stručnosti i uslov znanja. Izmenama će se predvideti i uspostavljanje posebnog stručnog tela – Odeljenja za krivičnu odbranu u predmetima ratnih zločina, nadležnog za proveru ispunjenja ovih uslova i sprovođenje programa neophodnih za ispunjenje uslova znanja;
- b) Ista radna grupa, uz učešće i eksperta odgovarajućeg profila, pripremiće i nacrt izmene Pravilnika o sistematizaciji i uređenju Ministarstva pravde, kojim će se uspostaviti Odeljenje krivične odbrane u predmetima ratnih zločina, u okviru Sektora za pravosuđe Ministarstva pravde, kao i pravilnik o radu ovog tela. Odeljenje će imati sledeće nadležnosti: i) pružanje pravne i administrativne podrške braniocima u predmetima ratnih zločina, ii) utvrđivanje kriterijuma za ispunjenje uslova stručnosti i znanja i verifikacija ispunjenosti tih kriterijuma; iii) kreiranje i sprovođenje stručnih kurseva za advokate koji imaju nameru zastupanja u predmetima ratnih zločina, u cilju ispunjenja uslova znanja, iv) sprovođenje drugih programa edukacije; v) druge poslove od značaja za unapređenje standarda krivične odbrane u predmetima ratnih zločina;
- c) Predsednik Višeg suda u Beogradu će doneti odluku o ustupanju na korišćenje adekvatnog prostora Odeljenju krivične u zgradi Specijalnog suda u Ustaničkoj ulici.

28

Specifični cilj 2: Unapređen sistem finansiranja odbrane po službenoj dužnosti u predmetima ratnih zločina.

Aktivnosti:

- a) Ministar pravde će izmeniti Pravilnik o visini nagrade za rad advokata po službenoj dužnosti, čime će ta nagrada iznositi 75 odsto naknade za zastupanje na glavnom pretresu predviđene Advokatskom tarifom.
- b) Ministarstvo pravde će obezbediti da Viši sud u Beogradu i Apelacioni sud imaju redovni priliv finansijskih sredstava.

Specifični cilj 3: Potpisan međudržavni sporazum o olakšanom postupku pribavljanja dokaza u predmetima ratnih zločina od strane odbrane optuženih.

Aktivnosti:

- a) Ministarstvo pravde će pokrenuti inicijativu za potpisivanje međudržavnog sporazuma sa državama naslednicama bivše Jugoslavije o olakšanom postupku pribavljanja dokaza u predmetima ratnih zločina od strane odbrane.

6. Predstavljanje suđenja za ratne zločine u javnosti

Obaveštavanje javnosti o sudskim postupcima za ratne zločine i utvrđenim činjenicama o zločinima, važan je element procesa suočavanja sa prošlošću. Prihvatanje sudski utvrđenih činjenica o počinjenim zločinima jedan je od ključnih preduslova za objektivno sagledavanje prošlosti i stvaranje društvenog pamćenja o počinjenim zločinima. Važnost objektivnog, kontinuiranog i pravovremenog informisanja javnosti o suđenjima za ratne zločine prepoznata je od međunarodnih krivičnih tribunala.

U Srbiji, jedino TRZ ima razvijen program informisanja javnosti o suđenjima za ratne zločine i radu ove institucije, i on se sprovodi preko Službe za odnose sa javnošću i internet prezentacije TRZ. Međutim, ova Služba nema na raspolaganju finansijska sredstva za sprovođenje svih željenih aktivnosti. Informisanju javnosti o suđenjima za ratne zločine doprinose i izveštaji nevladinih organizacija, pre svega Fonda za humanitarno pravo koji kontinuirano prati i analizira suđenja za ratne zločine, i o tome obaveštava domaću i međunarodnu javnost.

Veća koja postupaju u prvom, odnosno drugom stepenu nemaju posebnu službu za informisanje javnosti, već se ono odvija preko službi Višeg suda u Beogradu i Apelacionog suda u Beogradu. Međutim, informacije o predmetima ratnih zločina koje pripremaju ove službe su štire i sporadične i obezbeđuju samo osnovne informacije o predmetu. U slučaju potrebe za stručnim objašnjenjem odluka suda, mediji nemaju kome da se obrate, i često se dešava da ta objašnjenja umesto suda daju predstavnici TRZ. Sudska veća nemaju svoje internet prezentacije, a odluke veća Odeljenja Višeg suda nisu dostupne *online* na internet prezentaciji Višeg suda u Beogradu.

Navedeni problemi značajno su uticali na malu vidljivost suđenja za ratne zločine u Srbiji. Istraživanje javnog mnjenja u Srbiji pokazuje da većina građana nije u stanju da navede niti jedan predmet ratnih zločina koji se procesuiru pred domaćim sudovima, niti da navede neku od institucija koje učestvuju u procesuiranju ratnih zločina.¹⁵

Ozbiljan izazov za nevladine organizacije i medije koji prate suđenja za ratne zločine predstavlja tumačenje relevantnih zakonskih normi od strane sudova o pristupu javnosti sudskim dokumentima i o prenosu suđenja putem sredstava javnog informisanja. Naime, Odeljenja Višeg suda i Apelacionog suda ograničavaju uvid u presude kroz tzv. praksu anonimizacije (redigovanja, zatamnivanja) pojedinih delova presuda koji sadrže podatke o ličnosti, smatrajući da prema Zakonu o zaštiti podataka o ličnosti takve informacije treba zaštititi. U praksi se pak dešava da značajan deo presuda koje se odnose na svedoke i optužene bude zatamnjen, tako da zatamnjeni deo obuhvati i one podatke koji ne spadaju u podatke o ličnosti, pa je čitalac presude uskraćen za uvid u činjenice utvrđene presudom. Pravila anonimizacije odluka Odeljenja Apelacionog suda i Odeljenja Višeg suda se razlikuju, jer Viši sud u Beogradu do sada nije usvojio Pravilnik o anonimizaciji, dok Odeljenje Apelacionog suda primenjuje Pravilnik o minimumu anonimizacije sudskih odluka Apelacionog suda u Beogradu.

---

15 Beogradski centar za ljudska prava, „Attitudes towards war crimes issues, ICTY and the national judiciary“, istraživanje javnog mnjenja, oktobar 2011, <http://www.osce.org/serbia/90422?download=true>.

Za razliku od predmeta organizovanog kriminala, mediji nisu prenosili glavne pretrase u predmetima ratnih zločina, uprkos postojanju zakonske odredbe koja to omogućuje (Član 16a Zakona o procesuiranju ratnih zločina). U praksi je medijima takvo snimanje onemogućeno, jer se na zahteve medija primenjuje rigoroznija procedura predviđena Sudskim poslovnikom, umesto Član 16 Zakona o procesuiranju ratnih zločina. Naime, prema Sudskom poslovniku predsednik suda može odobriti snimanje glavnog pretresa samo uz saglasnost predsednika veća, stranaka u postupku i učesnika snimane radnje (Član 60).

Opšti cilj: Jačanje vidljivosti suđenja za ratne zločine u javnosti.

Specifični cilj 1: Uspostavljanje Službe za odnose sa javnošću pri Odeljenju Višeg suda i Odeljenju Apelacionog suda.

Aktivnosti:

- a) Ministarstvo pravde će formirati radnu grupu koju će činiti predstavnici Ministarstva, predstavnici Odeljenja Višeg i Apelacionog suda, Vrhovnog kasacionog suda i ekspert odgovarajućeg profila, koja će predložiti model službe za informisanje javnosti pri Odeljenju Višeg, odnosno Apelacionog suda;
- b) Predsednik Višeg suda u Beogradu i predsednik Apelacionog suda u Beogradu će izmenama i dopunama Pravilnika o unutrašnjem uređenju i sistematizaciji radnih mesta u Višem, odnosno Apelacionom sudu u Beogradu uspostaviti službe za odnose sa javnošću u skladu sa nalazima i preporukama radne grupe;
- c) Nadležna Ministarstva će realizovati preporuke radne grupe.

Specifični cilj 2: Službe za informisanje sprovode profesionalno osmišljene programe stručnog i kontinuiranog informisanja javnosti i promocije činjenica utvrđenih u predmetima ratnih zločina.

Aktivnosti:

- a) Službe za informisanje TRZ, Odeljenja Višeg i Apelacionog suda sačinjavaju godišnji plan rada, koji predviđa kontinuirano, stručno i pravovremeno informisanje medija i šire javnosti o predmetima ratnih zločina, podsticanje šireg dijaloga o pitanjima relevantnim za suđenja o ratnim zločinima i suočavanja sa prošlošću, promociju sudski utvrđenih činjenica o zločinima, itd;
- b) Službe će uz godišnji plan rada sačiniti procenu finansijskih potreba za njegovo sprovođenje;
- c) Tužilac i predsednici Odeljenja Višeg i Apelacionog suda usvajaju godišnje planove i budžete službi za informisanje;
- d) Nadležna Ministarstva će obezbediti finansijska sredstva za sprovođenje godišnjih planova službi;

- e) Službe za informisanje TRZ, Odeljenja Višeg i Apelacionog suda će sačiniti informatore o radu TRZ, odnosno sudskih veća, o postupku dobijanja informacija, intervjuja i drugih pitanja značajnih za rad medija i nevladinih organizacija.

Specifični cilj 3: Uspostavljen je jedinstveni standard anonimizacije sudskih dokumenata, usklađen sa Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti, Zakonom o pristupu informacijama od javnog značaja i opštim načelom javnosti suđenja.

Aktivnosti:

- a) Ministarstvo pravde će formirati radnu grupu sačinjenu od predstavnika ovog Ministarstva, RJT, TRZ, Vrhovnog kasacionog suda, Odeljenja Višeg i Apelacionog suda, kancelarije Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti i eksperta odgovarajućeg profila, koja će formulisati jedinstveni pravilnik za anonimizaciju u predmetima ratnih zločina;
- b) Ista radna grupa će izraditi upitnik u kojem će žrtve i svedoci koji nisu pod merama zaštite izraziti svoju volju u pogledu anonimizacije njihovih ličnih podataka u presudi koja će biti dostupna javnosti.

Specifični cilj 4: Audio-video zapisi glavnih pretresa u predmetima ratnih zločina su dostupni javnosti putem medija.

Aktivnosti:

- a) Ministarstvo pravde će inicirati izmenu Člana 60, stava 1 Sudskog poslovnika sa Članom 16 Zakona o procesuiranju ratnih zločina, u cilju usklađivanja pravila o snimanju glavnog pretresa u predmetima ratnih zločina u Sudskom poslovniku sa ovim zakonom;
- b) Službe za informisanje TRZ, Odeljenja Višeg i Apelacionog suda će pripremiti informator za medije o proceduri i uslovima snimanja glavnih pretresa i objaviti ga na svojim internet prezentacijama.

31

7. Primena Strategije i Nadzor

U cilju praćenja efikasnosti i kvaliteta sprovođenja mera iz Strategije i procene ostvarenih rezultata, Vlada Srbije će uspostaviti Nadzorno telo koje će pratiti i usmeravati rad svih institucija zaduženih za sprovođenje mera.

Na predlog Ministarstva pravde, Vlada Republike Srbije formiraće u roku od 30 dana od dana usvajanja Strategije stalno i stručno Nadzorno telo koje će pratiti sprovođenje Strategije. U sastav Nadzornog tela biće imenovani predstavnici Ministarstva pravde, MUP, VSS i DTV.

7.1. Način rada i podrška radu Nadzornog tela

- a) Nadzorno telo sastajaće se dva puta godišnje;

- b) Sve institucije koje su angažovane na izvršavanju mera iz ove Strategije, dva puta godišnje će podnositi izveštaj Nadzornom telu o sprovedenim aktivnostima;
- c) Nadzorno telo podnosiće godišnje izveštaje Vladi Srbije o izvršavanju mera iz Strategije, koji mogu sadržati predlog mera za unapređenje realizacije strateških mera ili definisanje novih specifičnih ciljeva. Ti predlozi ne mogu biti u suprotnosti sa postojećim ciljevima Strategije;
- d) Nadzorno telo će odlučiti o načinu sudelovanja predstavnika civilnog društva, medija i međunarodnih organizacija u procesu praćenja primene Strategije;
- e) Ministarstvo pravde Republike Srbije obezbediće stručnu, administrativnu i finansijsku podršku radu Nadzornog tela.

Prilog I

I konsultativna sesija: Podrška žrtvama i svedocima

Datum: 9. oktobar 2014. godine

Mesto: Biblioteka Fonda za humanitarno pravo

Učesnici:

Biljana Sinanović, sudija, Vrhovni kasacioni sud

Dušan Jovanović, Misija OEBS u Srbiji

Edmir Veljović, Fond za humanitarno pravo

Gojko Pantović, Beogradski centar za ljudska prava

Igor Bošnjaković, Gradski centar za socijalni rad (Beograd)

Ivan Jovanović, pravni ekspert

Jasna Šarčević Janković, Tužilaštvo za ratne zločine, Služba za odbose sa javnošću

Milica Kostić, Fond za humanitarno pravo

Mirjana Cvetković, Delegacija Evropske unije u Beogradu

Nikica Vidmar Hamer, Ministarstvo pravde Republike Hrvatske, Odjel za pomoć žrtvama i svjedocima

Nikola Čukanović, advokat, punomoćnik oštećenih, Fond za humanitarno pravo

Sandra Orlović, Fond za humanitarno pravo

Slavica Peković, Služba za pomoć i podršku žrtvama i svedocima, Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu

Vesna Tekić, Ministarstvo rada, zapošljavanja, boračkih i socijalnih pitanja

Vladimir Jović, psihijatar, Međunarodna mreža pomoći

Saša Paunović, Jedinica za zaštitu, Ministarstvo unutrašnjih poslova

Jasmina Nikolić, Viktimološko društvo Srbije

33

II konsultativna sesija: Predsudska faza predmeta ratnih zločina

Datum: 28. oktobar 2014. godine

Mesto: Biblioteka Fonda za humanitarno pravo

Učesnici:

Alberto Pasquero, Misija OEBS u Srbiji

Bruno Vekarić, zamenik Tužioca, Tužilaštvo za ratne zločine

Dejan Marinković, načelnik Službe za otkarivanje ratnih zločina MUP-a Srbije
Dušan Jovanović, Misija OEBS u Srbiji

Edmir Veljović, Fond za humanitarno pravo
Gordana Tadić, zamjenica Glavnog tužioca, Državno tužilaštvo Bosne i Hercegovine
Isidora Stakić, Beogradski centar za bezbedonosnu politiku
Ivan Jovanović, pravni ekspert
Izet Odobašić, zamjenik Glavnog tužioca, Državno tužilaštvo Bosne i Hercegovine
Jasna Ristić, Biro za međunarodnu saradnju i EU integracije MUP-a Srbije
Maurizio Salustro, bivši tužilac EULEX-a
Milica Kostić, Fond za humanitarno pravo
Mioljub Vitorović, Tužilaštvo za ratne zločine, zamenik Tužioca
Mirjana Cvetković, Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji
Mirjana Ilić, Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu, sudija, predsednica Odeljenja
Miroslav Alimpić, Apelacioni sud u Novom Sadu, sudija
Nikola Čukanović, advokat
Sandra Orlović, Fond za humanitarno pravo
Snežana Nikolić Garotić, Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu, sudija
Stanko Blagić, zamjenik Glavnog tužioca, Državno tužilaštvo Bosne i Hercegovine
Svetislav Rabrenović, stručni saradnik, Tužilaštvo za ratne zločine

III konslutativna sesija: Zaštita svedoka i žrtava ratnih zločina

34

Fond za humanitarno pravo
6. novembar 2014. godine

Učesnici:

Alberto Paquero, Misija OEBS u Srbiji
Donal O' Sullivan, ekspert za programe zaštite svedoka
Edmir Veljović, Fond za humanitarno pravo
Ivan Jovanović, Pravni ekspert
Marina Kljaić, advokat, punomoćnica oštećenih, Fond za humanitarno pravo
Milan Dilparić, istražni sudija, Odeljenje za ratne zločine Višeg suda u Beogradu
Milica Kostić, Fond za humanitarno pravo
Mioljub Vitorović, zamenik Tužioca, Tužilaštvo za ratne zločine
Mirjana Cvetković, Delegacija Evropske unije u Srbiji
Miroslav Alimpić, sudija, Apelacioni sud u Novom Sadu
Sandra Orlović, Fond za humanitarno pravo
Siniša Važić, sudija, Odeljenje za ratne zločine Apelacionog suda u Beogradu
Tatjana Vuković, sudija, Apelacioni sud u Beogradu

IV konsultativna sesija: Primena komandne odgovornosti i zločina protiv čovečnosti za zločine počinjene devedestih

Datum: 17. novembar 2014. godine

Mesto: Biblioteka Fonda za humanitarno pravo

Učesnici:

Dušan Jovanović, Misija OEBS u Srbiji

Dušan Ignjatović, advokat

Edmir Veljović, Fond za humanitarno pravo

Ivan Jovanović, pravni ekspert

Jasna Šarčević Janković, Tužilaštvo za ratne zločine, Služba za odnose sa javnošću

Marija Sekulović, Misija OEBS u Srbiji

Marina Kljaić, advokat, Fond za humanitarno pravo, punomoćnik oštećenih

Milica Kostić, Fond za humanitarno pravo

Miodrag Majić, sudija, Odeljenje za ratne zločine Apelacionog suda u Beogradu

Mioljub Vitorović, zamenik Tužioca, Tužilaštvo za ratne zločine

Miroslav Đorđević, advokat

Nenad Vujić, Pravosudna akademija

Nikola Čukanović, advokat, punomoćnik oštećenih, Fond za humanitarno pravo

Sandra Orlović, Fond za humanitarno pravo

Siniša Važić, Odeljenje za ratne zločine Apelacionog suda u Beogradu, sudija, predsednik Odeljenja

Tatjana Vuković, sudija, Apelacioni sud u Beogradu

Zlatko Bučević, zamenik Županijskog odvjetnika, Županijsko državno odvjetništvo Osijek

3 | 5

V konsultativna sesija: Predstavljanje suđenja za ratne zločine u javnosti

Datum: 21. novembar 2014. godine

Mesto: Media centar, Beograd

Učesnici:

Edmir Veljović, Fond za humanitarno pravo

Ivan Jovanović, pravni ekspert

Jasna Šarčević Janković, Tužilaštvo za ratne zločine, Služba za odnose sa javnošću

Jelena Krstić, Fond za humanitarno pravo

Katarina Ristić, istraživačica, Center for Area Studies University Leipzig

Marija Ristić, novinarka Balkanska istraživačka mreža (BIRN)

Milica Kostić, Fond za humanitarno pravo

Mirjana Piljić, Apelacioni sud u Beogradu, koordinatorica za medije

Sandra Orlović, Fond za humanitarno pravo

Marina Kljaić, advokat, punomoćnica oštećenih, Fond za humanitarno pravo

Jelena Stevančević, Koalicija za REKOM

Prilog II

Relevantni propisi za osnivanje, nadležnost i rad institucija u postupcima za ratne zločine

1. Ustav („Sl. glasnik RS”, br. 98/06)
2. Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u postupku za ratne zločine („Sl. glasnik RS”, br. 67/03, 135/04, 61/05, 101/07, 104/09 i 101/11 - dr. zakon)
3. Zakon o sudijama („Sl. glasnik RS”, br. 116/08, 58/09 - odluka US, 104/09, 101/10, 8/12 - odluka US, 121/12 i 124/12 - odluka US)
4. Zakon o javnom tužilaštvu („Sl. glasnik RS”, br. 116/08, 104/09, 101/10, 78/11 - dr. zakon, 101/11, 38/12 - odluka US i 121/2012)
5. Zakon o sudovima („Sl. glasnik RS”, br. 46/91)
6. Zakon o uređenju sudova („Sl. glasnik RS”, br. 63/01, 42/02, 27/03, 29/04, 101/05 i 46/06)
7. Zakon o uređenju sudova („Sl. glasnik RS”, br. 116/08, 104/09, 101/10, 31/11 - dr. zakon, 78/11 - dr. zakon, 101/11 i 101/13)
8. Zakon o sedištima i područjima sudova i javnih tužilaštava („Sl. glasnik RS”, br.116/08)
9. Zakon o prenošenju nadležnosti vojnih sudova, vojnih tužilaštava i vojnog pravobranilaštva na organe država članica („Sl. list SCG”, br. 55/04)
10. Zakon o preuzimanju nadležnosti vojnih sudova, vojnih tužilaštava i vojnog pravobranilaštva („Sl. glasnik RS”, br. 137/04)
11. Zakon o vojnim sudovima („Sl. list SRJ”, br. 11/95, 1/96, 74/99, 3/02, 37/02)
12. Zakon o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku („Sl. glasnik RS”, br. 85/05)
13. Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima („Sl. glasnik RS”, br. 20/09)
14. Zakon o saradnji Srbije i Crne Gore sa međunarodnim tribunalom za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine („Sl. list SRJ”, br. 18/02 i „Sl. list SCG”, br. 16/03)
15. Pravilnik o unutrašnjem uređenju i sistematizaciji radnih mesta u Višem sudu u Beogradu (SU br. 9/10 - 2 od 30.04.2010.)
16. Pravilnik o kriterijumima i merilima vrednovanja rada javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca („Sl. glasnik RS”, br. 58/14)

17. Pravilnik o kriterijumima, merilima, postupku i organima za vrednovanje rada sudija i predsednika sudova („Sl. glasnik RS”, br. 81/14)

Domaće materijalno i procesno krivično zakonodavstvo

1. Zakonik o krivičnom postupku („Sl. list SRJ”, br. 70/01 i 68/02 i „Sl. glasnik RS”, br. 58/04, 85/05, 115/05, 85/05 - dr. zakon, 49/07, 20/09 - dr. zakon i 72/2009)
2. Zakonik o krivičnom postupku („Sl. glasnik RS”, br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/2013 i 45/2013)
3. Krivični zakon Savezne Republike Jugoslavije („Sl. list SFRJ”, br. 44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90 i 54/90 i „Sl. list SRJ”, br. 35/92, 37/93, 24/94 i 61/01)
4. Krivični zakonik („Sl. glasnik RS”, br. 85/05, 88/05 - ispr., 107/05 - ispr., 72/09, 111/09 i 121/12)

Međunarodni izvori

1. Povelja Ujedinjenih nacija od 24.10.1945. godine
2. Statut međunarodnog vojnog suda u Nirnbergu
3. Povelja generala Dagleasa Makartura - Međunarodni vojni sud za Daleki istok od 19.01.1946. godine
4. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima od 19.12.1966. godine
5. Ženevska konvencija o poboljšanju položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu od 12.08. 1949. godine (I)
6. Ženevska konvencija o poboljšanju položaja ranjenika, bolesnika i brodolomnika oružanih snaga na moru od 12.08.1949. godine (II)
7. Ženevska konvencija o postupanju sa ratnim zarobljenicima od 12.08.1949. godine (III)
8. Ženevska konvencija o zaštiti građanskih lica za vreme rata od 12.08.1949. godine (IV)
9. Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 12.08.1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba od 08.06.1977. godine (I)
10. Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 12.08.1949. godine o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba od 08.06.1977 godine (II)
11. Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida („Službeni vesnik Prezidijuma narodne skupštine FNRJ”, br. 2/50)
12. Konvencija o nezastarevanju ratnih zločina i zločina protiv čovečanstva („Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori i drugi sporazumi”, br. 50/70)

13. Haške konvencije i pravilnici (1899. i 1907. g.)
14. Haška konvencija o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanih sukoba (1954. g.)
15. Statut Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju
16. Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju
17. Rimski statut Međunarodnog krivičnog suda (1998. g.)
18. Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda sa dodatnim protokolima („Sl. list SCG - Međunarodni ugovori”, br. 9/03)
19. Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o ekstradiciji sa dodatnim protokolima („Sl. list SCG - Međunarodni ugovori”, br. 9/03)
20. Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima, sa Dodatnim protokolom („Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori”, br. 10/01)
21. Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije o prenosu postupka o krivičnim stvarima („Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori”, br. 10/01)
22. Ugovor između Republike Srbije i Crne Gore o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima od 29. maja 2009. godine („Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori”, br. 1/10)
23. Sporazum o saradnji u krivičnom gonjenju učinilaca krivičnih dela protiv čovečnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom zaključen između Tužilaštva za ratne zločine i Vrhovnog Državnog tužilaštva Crne Gore od 31.10.2007. godine
24. Memorandum o razumevanju o sprovođenju i unapređenju saradnje u borbi protiv svih oblika teškog kriminala između Republičkog javnog tužioca Republike Srbije, Tužilaštva za ratne zločine Republike Srbije i Tužilaštva Bosne i Hercegovine od 01.07.2005. godine
25. Protokol o saradnji MUP Srbije – Euleks od 11.09.2009. godine
26. Ugovor između Srbije i Crne Gore i Bosne i Hercegovine o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima od 24. februara 2005. godine („Sl. list SCG - Međunarodni ugovori”, br. 6/05)
27. Ugovor između Srbije i Crne Gore i Republike Makedonije o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima od 06.07.2004. godine („Sl. list SCG - Međunarodni ugovori”, br. 22/04)
28. Ugovor između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima od 15.09.1997. godine („Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori”, br. 1/98)
29. Memorandum o saglasnosti u ostvarivanju i unapređenju saradnje u borbi protiv svih oblika teškog kriminala između Republičkog javnog tužilaštva, Tužilaštva za ratne zločine sa Državnim odvjetništvom Republike Hrvatske od 5.2.2005. godine.
30. Sporazum o saradnji u progonu učinilaca krivičnih dela ratnih zločina, zločina protiv

čovečnosti zaključen između Tužilaštva za ratne zločine i Državnog odvjetništva Republike Hrvatske od 13.10.2006. godine

31. Ugovor između Republike Srbije i Republike Slovenije o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima („Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori”, br. 9/11)

IZDAVAČ: FOND ZA HUMANITARNO PRAVO

ZA IZDAVAČA: SANDRA ORLOVIĆ

LEKTURA: PREDRAG IVANOVIĆ

GRAFIČKO OBLIKOVANJE: MILICA DERVIŠEVIĆ

ŠTAMPA: INSTANT SYSTEM

TIRAŽ: 200

BEOGRAD, APRIL 2015.

CIP - Katalogizacija u publikaciji - Narodna biblioteka
Srbije, Beograd

341.322.5:343.11(497.11)"2015/2025"(094.77.041)

MODEL Strategije za procesuiranje ratnih zločina izvršenih
tokom i u vezi sa oružanim sukobima u bivšoj Jugoslaviji : period
2015-2025. - Beograd : Fond za humanitarno pravo, 2015 (Beo-
grad : Instant System). - 39 str. ; 22 cm

Tiraž 200. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-7932-067-4

a) Ratni zločini - Sudski procesi - Srbija - 2015-2025

COBISS.SR-ID 214566668

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

Publikacija je izrađena u okviru projekta *Podrška saradnji civilnog društva i institucija sa ciljem unapređenja procesuiranja ratnih zločina u Srbiji*, uz podršku Evropske unije i Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID), koja je na realizaciji ovog projekta saradivala sa Institutom za održive zajednice (ISC). Sadržaj publikacije je ključna odgovornost Fonda za humanitarno pravo i ni na koji način ne odražava stavove Evropske unije, USAID i Vlade SAD.